

KISS LÁSZLÓ

Magyarellenesszlovák fegyveres megmozdulások 1848–1849-ben¹

A márciusi vívmányok felső-magyarországi fogadtatása

1848. március 15-e után a felső-magyarországi vármegyék szlovák lakossága is örömteli várakozással üdvözölte a jobbágyfelszabadítást, a jogegyenlőséget és a „márciusi szabadság” egyéb vívmányait. A forradalmi változásokkal szimpatizáló közhangulatot jól tükrözték a törvényhatóságok és a szabad királyi városok – reformokat ismertető – közgyűlései, népgyűlései. Ezekből, valamint a kormányhoz küldött üdvözlő feliratokból a nemesség, a polgárság, az értelmiség és a felszabadított parasztság rokonszenvező álláspontja csendült ki (felekezeti, nemzetiségi, politikai és egyéb különbség nélkül).² Egy konkrét példával élve, a március 15-i események híre két nappal később jutott el Besztercebányára, s itt is általános örömet keltett. A másnapi közgyűlésen a tanácsstagok és a polgárok közül többen magyar díszruhában jelentek meg. Fellobogózták és kivilágították a várost, feldíszítették a városházát, ünnepi díszebédet rendeztek, és március 22-én hálafeliratot küldtek a nádornak és a miniszterelnöknek. A 110 aláírást tartalmazó, gr. Batthyány Lajos miniszterelnöknek küldött üdvözlő feliratot a város előjárói és tekintélyes polgárai írták alá. Örömeiket fejezték ki, hogy „... a nemzet hajnala,... a honnak déli napja felderült!” A város nyilvános közgyűlése kijelentette, hogy: „Ő Nagyméltóságod törekedéseit és kivívásait tartozó kegyelettel és hálás köszönettel megismeri és jelen mélyen tisztelgő felirattal ezentúl megigéri; hogy kedvesebb feladata nem leszen, mint Nagyméltóságod kegyes parancsait és rendeleteit rendíthetetlen bizalommal teljesíteni”.³

A március 15-ét követő hetekben – bár a Kossuth-barát, mérsékelt „ó-tót” (S. Tomašik/Tomašek, A. Stehlo, A. Nosák, S. Ferjenčík stb.) és a radikálisabb „új-tót” irányzat (Jozef Miloslav Hurban és társai) között számos ellentét feszült, még a nemzetileg legöntudatosabb evangélikus lelkészek, írók, költők sem fordultak szembe a forradalommal, legalábbis nyíltan nem. Pauliny-Tóth Vilmos (Viliam), Andrej Sládkovič, Ján Botto, J. M. Hurban és mások prédikációkban, költeményekben üdvözölték a szabadság beköszöntét, a szol-

¹ A tanulmány alapját a „Szlovák felkelés–magyar szabadságharc 1848–49-ben” és „A szlovák fegyveres felkelések és néhány besztercebányai vonatkozásuk 1848–49-ben” című előadások képezik. Az első előadás 1999. április 21–22-én hangzott el Egerben az EKTf-en az 1848–49. évi szabadságharc 150. évfordulója tiszteletére rendezett országos tudományos emlékülésen. A második előadás a Besztercebánya 750. évfordulója tiszteletére rendezett „Minulost a prítomnost’ Banskej Bystrice” (Besztercebánya múltja és jelene) című nemzetközi konferenciára készült, amely 2005. szeptember 27–28-án volt Besztercebányán.

² A felső-magyarországi városok és vármegyék üdvözlő feliratait lásd Steier Lajos: *A tót nemzetiségi kérdés 1848–49-ben*. II. Okmánytár. Budapest, 1937. 15–29.

³ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés II.*, 18.; a március 17–22-e közötti eseményekre lásd Jurkovich Emil: *Besztercebánya az 1848–49. évi szabadságharc idején*. Besztercebánya, 1898. 5–10.

gaság megszűnését. A szlovák nemzeti mozgalom egyik vezetője, Ludovít Štúr március 31-én még azt tervezte: „... egybefoglaló feliratot fogunk átadni a közoktatási miniszternek és a Pesten alakuló országgyűlésnek, lássák azok az urak, hogy az igazságot keressük, hogy *semmi rossz és veszedelmes dolgot nem akarunk* [kiemelés tőlem – K. L.], hogy csak kultúrát és művelődést kérünk a mi elhanyagolt nemzetünk részére is ...”.⁴ Az ugyancsak szlovák tudatú Karol Kuzmány evangélikus lelkész és költő is a király, a haza és a törvény iránti hűségről írt az *Orol Tatranský* április 4-i számában. A besztercebányai evangélikus templomban május 20-án mondott üdvözlő beszédében pedig „tényleges hálából intézte köszönő szavait Istenhez, a királyhoz, az urakhoz, akik ezen a diétán voltak”.⁵ A szlovák nemzeti mozgalom vezetői ekkor még bíztak abban, hogy a magyar kormány az egyéni szabadság, a polgári jogok mellé a nemzeti szabadságot is megadja majd a szlovákoknak. A Sladkovičot idézve:

*„Agyam zaklatja egy furcsa gondolat!
Lelkünk rab – testünk szabad!
A szlovák rab – az ember szabad!
Embernek ne szólítsanak!
Hol iskoláid, hol dicső neved?
Szabadságod bilincsen élvezed,
zsellérek vagytok itthon s idegenek!”⁶*

A március végi liptószentmiklósi, majd az egy hónappal későbbi brezovai petícióban a szlovák vezetők már nemzeti törekvéseik körvonalait is felvázolták. 1848. május 10-én pedig elfogadták az első átfogó nemzeti programot is. „A szlovák nemzet kívánságai” néven is ismert liptószentmiklósi kérvény már túllépett az addigi nyelvi, kulturális, oktatási követeléseken. A 14 pont között ugyanis olyan politikai követelések is megjelentek, amelyek már a szlovák nemzet egyenjogúságát, a szlovák nemzeti autonómiát szorgalmazták, beleértve Magyarország esetleges föderatív átalakítását is.⁷

A Batthyány-kormány a – szerb és horvát mozgalomhoz képest kétségtelenül gyengébb és a magyar állam területi integritására veszélytelenebb – szlovák szervezkedést nem tartotta jelentősnek. A „szlovák triumvirátus” (Ludovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban és Michal Miloslav Hodža) tevékenységét, amelyről pontos és napra kész információik nem is mindig voltak, csupán néhány, nép között izgató, tömegtámogatással nem rendelkező „pánszláv” egyén aknamunkájának tekintették. Ezért az április 12-én megtartott első minisztertanácsi ülésen a „szlovák kérdés”-t gyorsan elintézték. A szlovák igényeknek úgymond „nagyobb fontosságot nem kell tulajdonítani, mert azok a szlovák tömegek támogatását nem élvező,

⁴ Idézi Steier Lajos: *A tót nemzetiségi kérdés 1848–49-ben. I. A kérdés története*. Budapest, 1937. 15–16.; szlovákul lásd Štúr, Ludovít: *Nový vek*. Slovenskije Národňje Noviny, 274. sz. 1848. márc. 31. In: Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848–1849. I. Bratislava, 1962. 17.

⁵ A „Kázeň o skutočnej vďačnosti za práva a slobodu z dieti 1847–1848 sedliactvu vidanja, ktoru k dedincom ku cirkevi ev. Bystrickej patricim držau ...” című kiadványból (B. Bystrica. 1848.) idézi Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 19.

⁶ A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből. Válogatás hét évszázad írásaiból. Budapest, 1962. 313. A márciusi forradalom felső-magyarországi fogadtatására bővebben lásd: *A márciusi vívmányok felvidéki fogadtatása*. In: Kiss László: *A szlovák nemzeti tudat születése*. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXXII. Sectio Historicae. Eger, 2005. 132–141.

⁷ A petíciók magyar szövegét lásd Spira György: *A nemzetiségi kérdés a negyvennyolcas forradalom Magyarországon*. Budapest, 1980. 152–153., 163–166.; Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 35–36.

elszigetelt egyének megnyilatkozásai, s „egyedül a panslavistikai irány kifolyásának [...] tekintendők”.⁸ A lázítókkal szemben tehát elegendőnek tartották bizonyos adminisztratív intézkedések foganatosítását: kormánybiztosok és katonaság kiküldését, néhány vezető bebörtönzését, elfogató parancsok, köröző levelek kiadását (május 12-én Štúr, május 22-én Hurban, június 1-jén pedig Hodža ellen). A magyar álláspont jelentősen a későbbiekben sem változott.

Kevésbé ismert, hogy Kossuth Lajos a képviselőházban mondott híres július 11-i beszédében – amelyben 200 000 újonc megszavazását kérte – a felső-magyarországi állapotok rövid értékelésére is kitért. „Alig voltunk a kormányban, [...] már a leghitelesebb tudósításokat vettük arról: hogy a pánszláv mozgalmak a felvidéket nyílt lázadásba borítani szándékoznak ...”. Ám egyelőre „... a felföld nyugodtan van. De ezen nyugalom nem a biztonságnyugalma, és meglehet, sőt valószínű, hogy ez tűz, mely a hamu alatt lappang”.⁹ Augusztus 26-án pedig újból megfogalmazta az „egy politikai nemzet” koncepció lényegét, amely a szlovák nemzeti igények elutasításának is az alapját képezte. Magyarország egyetlen népfaja se „gondolkozzék olly lépésről, és ne tegyen valósítására semmit, mely azt foglalja magában, hogy Magyarország nem egy státus, hanem külön népfajok külön státust követelnek magoknak. Ezen az alapon vagy szerte bomlik Magyarország, vagy kardcsapás határoz”.¹⁰

A magyar történészek egy része (Spira György, Szarka László, I. Tóth Zoltán, Vigh Károly stb.) úgy látja, hogy mindezek ellenére Ludovít Štúrnek még május 10-e után sem mondtak le a Batthyány-kormánnyal való megegyezés lehetőségéről. Steier Lajos, Kemény G. Gábor vagy a (Gabriel Viktor szerzői álnevet használó) szlovákiai Ladislav Szalay szerint viszont a szlovák nemzeti mozgalom vezetői inkább már a szakításra, a konfrontációra törekedtek. Ezért a május 10-i líptószentmiklósi nemzeti programot is „igen gondosan úgy fogalmazták meg, hogy ne lehessen teljesíteni”.¹¹ Feltehetően a „szlovák triumvirátus” taktikázó tagjai egy ideig még mindkét alternatívával számoltak, de a „megegyezni vagy szakítani dilemma” – különösen a cseh és a délszláv vezetők, illetve mozgalom hatására – hamarosan az utóbbi javára mozdult el. Nyitva hagyták ugyan a megállapodás lehetőségét, de

⁸ Idézi Spira György: *A testvérharc küszöbén*. In: Szerbek és magyarok a Duna-mentén. I. Budapest, 1983. 19.

⁹ Pesti Hírlap, 8. évf. 105. sz. (1848. július 12.) 644.

¹⁰ Pesti Hírlap, 8. évf. 140. sz. (1848. szeptember 1.) 821. A reformkori magyar liberális politikusok (Deák Ferenc, Kossuth Lajos stb.) nemzetelfogására, nemzeti törekvéseire részletesen lásd Kiss: *A szlovák nemzeti tudat születése*, 51–101.

¹¹ Gabriel Viktor: *1848–1849 legendája a szlovák történetírásban*. Pozsony, 1999. 48. Álláspontja alátámasztására a szerző Daniel Rapant hatalmas munkájából J. M. Hurban záróbeszédét is segítségül hívta. „A líptószentmiklósi tanácskozás szótlantul egyetért Abaffy nézetével [Hurbannal szemben, aki azt mondta, hogy ha ezeket a követeléseket teljesítik, a szlovákok bátran kezét nyújthatnak a magyaroknak – K.L.], hogy a szlovákok akkor sem nyújthatnak a magyaroknak békejobbot, ha azok teljesítenék a líptószentmiklósi petíció követeléseit, mégpedig tekintettel a horvátokra, akik ellen, ha felkelnének a magyarok ellen, mégsem harcolhatnak.” Gabriel Viktor: *1848–1849 legendája*, 48. Nem sokkal a nemzeti program elfogadása után, május 18-án Hurban Rusaváról azt írta Prágába, hogy nemcsak eszmékkel, hanem „karddal is kezdünk majd dolgozni”. Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 89. A nádasi káplán iratai között talált, május 24-i keltezésű levélben a következő olvasható: a bujkáló Hurban „megizente nejének, hogy a parochiát elhagyván, atyjához menjen, mert ő nem sokára nem egyedül, hanem 10,000 ember kíséretében térend vissza”. Pap Dénes: *Okmánytár Magyarország függetlenségi harczának történetéhez 1848–1849. I. kötet*. Pest, 1868–69. 157.

a szláv szolidaritás erősödésével felerősödtek a szlovák politikusok forradalom-, illetve magyarellenes törekvései is.¹²

1848 májusától–júniusától a szlovák és a magyar nemzeti mozgalom útjai végleg szétváltak. Az évszázados együttélést felmondó szembefordulásért nemcsak a fent említett magyar álláspont vagy a „történelmi kényszerhelyzet” okolható. Alaposabb elemzést érdemelne például a szlovák triumvirátuson belüli politikai megosztottság, a stratégiai fontosságú kérdések eltérő megítélésének problémája. 1848 tavaszán feltétlenül tisztázniuk kellett a bécsi udvarhoz, a magyar kormányhoz és a cseh, valamint a délszláv mozgalomhoz való viszonyt. Štúrnek ezeknek a kardinális kérdéseknek a megítélésében sem voltak egységesek. Történelmi válaszút elé érkezve mégis dönteniük kellett. Továbbra is kitartsanak-e az uralkodó nemzetként fellépő magyarok mellett, akikhez sok évszázados, szoros kötelékekkel kapcsolódtak, vagy a Habsburg Birodalom aktivizálódó szláv népeihez csatlakozzanak? A csehekhez, szerbekhez és horvátokhoz ugyan lazább szálak fűzték őket, de ebben a váratlanul felbolydult helyzetben felcsillant annak a reménye, hogy a formálódó szlovák nemzet egy nagy (szláv vagy szláv dominanciájú) politikai közösség egyenrangú, egyenjogú része lehet. Štúréknak dönteniük kellett, miközben tisztában voltak a szlovák mozgalom gyengeségével és készületlenségével. „Diplomatizáltunk ... – mondta Štúr a prágai szláv kongresszuson 1848. június 7-én –, időközben pedig célszerűnek tartottuk, hogy megmaradjunk valahogyan a lojalitás alapján. Nincsen annyira felfegyverzett népünk, mint amilyenek a horvátok és a szerbek, mert akkor rögtön kívágnók magunkat a járóból. *Nemzetünket még nem sikerült megnyernünk, még nem beszélhetünk nyíltan hozzá; vannak nemzeti szellemű embereink, ha azonban magyarellenes gondolkodásunkat megmutatnók, ezerszámra lépnének fel ellenünk.* [A kiemelések tőlem – K. L.] Kezdjeteek ti, szerb és horvát Testvéreink, és mi nem maradunk hátul.”¹³ Tudjuk, hogy a szláv szolidaritásról szóló döntés – viszonylag gyorsan – megszületett. A készületlenség dacára a szlovákoknak is lépníük kellett, ha nem akartak lemaradni a felszabadult Európa és az osztrák birodalom aktivizálódó népei mögött.¹⁴

A triumvirek elhatározását megkönnyítette, hogy a szlovák nemzeti mozgalom vezetésén belül azok a – Hurban nevével fémjelzett – magyarellenes radikálisok kerültek előtérbe, akik a szlovák nemzeti érdekeket egyoldalúan a polgári haladás országos céljai fölé

¹² A probléma megítélésében a mai szlovák történetírás sem egységes. Újabbban lásd például Danilák, Michal: *Ludovít Štúr a Slovenský zjazd v Prahe roku 1848*. In: *Ludovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti*. Martin, 1997. 91.; Škvarna, Dušan: *Ludovít Štúr a rok 1848*. In: *Ludovít Štúr v súradniciach minulosti a súčasnosti*, 107.; Kováč, Dušan: *Szlovákia története*. Pozsony, 2001. 113.

¹³ Idézi Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 164. Az eredeti szöveg megtalálható: *Slovenský sjezd v Praze roku 1848*. Sbírka dokumentů. Praha, 1958. 317. Štúr álláspontjára újabbban lásd Sojtková, Zdenka: *Slovenský sjezd a konec jara 1848 v politické publicistice Ludovíta Štúra*. Historický časopis, 44. évf. (1996) 3. sz. 398–430.

¹⁴ A márciusi forradalom kirobbanása a „szlovák triumvirátus” tagjait váratlanul érte, készületlenül találta. Ezt maga Ludovít Štúr ismerte el a „Nový vek” („Új kor”) című írásában. A szabadság mellé a szlovákok a nemzeti jogokat is megkapták volna – írta 1848. március 31-én –, ha „erre előkészültünk volna, és ha lett volna egy központi városunk. Az idő azonban előkészületlenül talált bennünket, a mi huzavonánk, késlekedésünk és gyengeségünk, nehézségünk [...] most mérhetetlenül megártott nekünk”. Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu I. 17. Három héttel később Pauliny-Tóth Vilám (Vilmos) Körmöcbányán szintén azt hangsúlyozta, hogy: „... ezt a fordulatot ily rövid idő alatt mégse várták, legalábbis Metternich kancellár halála előtt nem ...” Pauliny-Tóth Vilmos: *A szabadság kora és a legújabb változások*. In: 1848–1849. évi iratok a nemzetiségi megtekélésről. Kiadja a magyar–román és a magyar–jugoszláv társaság. H. n., é. n. [1948] 50.

helyezték. A sokáig közbülső helyzetben lévő Štúr szemlélete is radikalizálódni kezdett.¹⁵ A mérsékelt, ingadozó Hodžának így nem sok választása maradt. 1848. augusztus végére ő is azok közé állt, akik abban bíztak, hogy az erős délszláv mozgalom és a bécsi udvar támogatásával a magyar ügygé zsugorodó forradalom ellen fegyvert ragadva kivívhatják a szláv és a szlovák nemzeti célokat.¹⁶

A fegyveres felkelés politikai előkészítése

A magyarellenesség erősödésének már 1848. április elején jól érzékelhető jelei voltak. Április 2–4-e között Štúr és Hurban is részt vettek azon a *Bécsben megtartott szláv tanácskozáson*, ahol a birodalom délszláv, lengyel, cseh és szlovák vezetői megállapodtak egy egységes, összehangolt szláv politika folytatásáról, egymás nemzeti törekvéseinek kölcsönös támogatásáról, valamint ennek érdekében egy szláv kongresszus összehívásáról Prágába. A tanácskozáson Štúr is beszédet mondott. Többek között azt fejegette, hogy „... a csehek tartanak a szlovákokkal és a horvátokkal, a horvátok a csehekkel és a szlovákokkal, a szlovákok (pedig) mindkettőjünkkel. És amikor így egyesülünk és megerősödünk, senki nekünk ellen nem állhat, és ellenségeinket elfogja a rémület és a félelem”.¹⁷ A Sperl vendéglőben megbeszélteknek megfelelően április 5-én Štúr már Jellašić horvát bán segítségét kérte a szlovák nép ezeréves magyar rabságból történő kiszabadításához. A bán támogatást ígért, hiszen „a ti ügyetek a miénk is, balsorsotok a miénk is; mikor a horvátok és szerbek szabadságért küzdök, értetek is minden lehetőt meg fogok tenni”.¹⁸ A kongresszus ideiglenes előkészítő bizottsága Štúr javaslatára a prágai összejövetelt a frankfurti német beolvasztó és a pesti magyar elnyomó törekvések ellensúlyául kívánta megtenni. Ezek a hatalmi törekvések ugyanis nemcsak Ausztriát, hanem a Habsburg-monarchiában élő szláv népek önállóságát, függetlenségét is veszélyeztethették. A bizottság május elsejei felhívása tehát a szlávok egyfajta véd- és dacszövetségének megalakítását javasolta. A kongresszust Rátz Kálmán szerint azért Prágába hívták össze, mert a cseh fővárost tartották a szlávok tudományos és nemzeti központjának.¹⁹

A *prágai szláv kongresszus* 1848. június 2-a – 12-e között ülésezett Leo Thun gróf, az új tartományi kormányzó elnéző támogatásával. A három szekcióban tanácskozó 340 küldött között néhány nem osztrák alattvaló (porosz területről érkezett lengyel, valamint szerb és orosz) is volt. A 61 tagú lengyel–ukrán (rutén) és a 41 fős délszláv szekció mellett a legnépesebb a 237 tagot számláló cseh–szlovák szekció volt. Ennek tekintélyes cseh vezetői, élükön František Palackýval, határozottan a csehek, morvák, sziléziaiak és a szlovákok

¹⁵ Štúrtól már az 1840-es évek közepén sem voltak idegenek a szemléleti, mentalitásbeli kilengések. Egykori harcostársától, S. D. Štefanovičtól tudjuk, hogy az első fegyveres betörés idején is kiütköztek Štúr diktatórikus vezetői hajlamai. Ennek az állításnak nem mond ellent, hogy Hurban, aki Štefanovič szerint Zágrábban még nem tartotta Štúrt alkalmasnak a felkelés vezetésére, 1848. őszétől a befolyása alá került. Dohnány, Mikuláš–Štefanovič, Samuel D.: *Slovenské povstanie 1848–1849*. Bratislava, 1988. 214–215.

¹⁶ Augusztusban már Hodža is Bécsben volt, ahol – nem utolsósorban Jellašić bán biztatására – úgy döntött, hogy ő is csatlakozik a fegyveres felkeléshez. Már ő készítette a felkelésre felszólító „Hlas národu slovenskému” című felhívást. Augusztus 22-én azt írta haza, hogy: „4–6 hét és meglátjuk, hogy szerencsétlen szülőföldünket ki fogja igazgatni!” Idézi Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 182.

¹⁷ Idézi Hučko, Ján: *Život a dielo Ľudovíta Štúra*. Martin, 1984. 160.

¹⁸ Idézi dr. Thim József: *A magyarországi 1848–49-iki szerb fölkelés története I. kötet*. Budapest, 1940. 47.

¹⁹ Rátz Kálmán: *A pánszlávizmus története*. Budapest, 2000. 127.

egyesítését szorgalmazták a föderatív módon átalakított Habsburg monarchiában, természetesen cseh vezetéssel. Ez az „ausztroszláv” felfogás tehát a birodalmat lényegében cseh-szláv dominanciájú szövetségi állammá kívánta átalakítani Ausztria és a dinasztia megtartásával.²⁰

A politikai és nyelvi tekintetben egyaránt megosztott kongresszuson a szlovák küldöttek néhány lényegi kérdésben a csehekétől eltérő álláspontot foglaltak el. J. V. Frič emlékirata szerint a nagy tekintélyű Palacký a kongresszus nyitónapján az osztrák birodalom fenntartását – mint közös platformot – szerette volna elfogadtatni. Alig kezdett hozzá javaslatának felolvasásához, Štúr már is szembefordult vele. Arra hivatkozott, hogy a szlávoknak mindekelőtt saját magukat kell szolgálniuk és csak azután másokat. „Önálló szláv államaink [Steier Lajos fordításában: önálló szláv közösségeink – K. L.] eddig Ausztriában nem voltak. Mondjuk ki, hogy mint önálló szláv államok [Steiernél: önálló szövetségi közösség – K. L.] akarunk az osztrák birodalom keretében állni. Ne mondjuk, hogy Ausztriát fenn akarjuk tartani, és azt sem, hogy osztrák-szláv birodalmat akarunk alakítani.” Arra is felhívta a figyelmet, hogy a németek és a magyarok kettős szorításában a fő dolog a magyar hegemonia megtörése.²¹ Štúr egyéb megnyilatkozásai is arról tanúskodnak, hogy különválasztotta a szlávok létkérdéseit, és ennek rendelte alá Ausztria fenntartását. A szláv törekvések fő akadályát sem a németekben, hanem a magyarokban látta. A cseh és a délszláv küldöttek – a cseh és szlovák egyesítés kapcsán – felvetették a szlovák etnikai régió fegyveres elszakításának a gondolatát is. Velük szemben Štúr ekkor még Magyarország területi integritása mellett foglalt állást. Álláspontja lényegére világosan mutatott rá június 7-én a már hivatkozott beszédében. Ez a felfogás különbözött a „központi bizottmány” programjától is. A program helyzetelemzése ugyanis megállapította: „Oly időkben, midőn [...] a déli szlávok és a magyarok közt borzasztó népháború van kitörésben, mely hihetőleg egész Magyarországot elborítandja, a szlávok egyébütt sem maradhatnak csupán néző szerepben”. A magyarországi szlávok nem maradhatnak többé a magyarok uralma alatt. Ha tehát „a dolog Magyarországon harcra kerül: a bizottmány ünnepélyesen kijelenti, hogy a polgárháborúban a csehek is fel fognak kelni rokonaik mellett ...”.²² J. M. Hurban visszaemlékezései szerint Arsenević belgrádi szerb küldött pénzügyi támogatást, 10 000 forintot ajánlott fel a szlovák fegyveres felkelés számára: „Segítsünk valamennyien tót testvéreinknek! Ti cseh és morva testvérek legközelebb álltok a tótokhoz, szomszédok, testvérek vagytok, segítsétek meg őket, és ezzel egyúttal nekünk is segítetek, mert közös az ellenség”.²³

A kongresszuson Hurban több ízben is kirohant a magyarok ellen. Ez azonban nem akadályozta abban, hogy a cseh-szláv egyesítés vitájában a „magyar kártyá”-t is kijátszsa. Igen taktikusan érvelt a magyaroktól történő feltétlen elszakadás ellen. Azzal vádolják a szlovákokat – mondta –, hogy gyengék, hogy nem akarnak a magyarok ellen harcolni. Pedig csupán arról van szó, hogy „minden nemzet számol körülményeivel; ezért szeretnők, hogy a szlávok egy közös nagy birodalomban egyesíttessenek [...] Ha a magyarok azt, ami

²⁰ Erre vonatkozóan lásd Hermann Róbert (szerk.): *Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története*. Budapest, 1996. 92.

²¹ Arató Endre: *Egykorú demokratikus nézetek az 1848–1849. évi magyarországi forradalomról és ellenforradalomról*. Budapest, 1971. 17–18.; Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 157–158. Štúr június 3-i beszédének ezt a részét bizonyos kihagyásokkal Hučko monográfiája is közli. Hučko: *Život a dielo Ludovíta Štúra*, 169. Štúr beszédének eredeti szövege megtalálható: *Slovanský sjezd v Praze*, 248.

²² Idézi Horváth Mihály: *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben*. Pest. 1871. I. kötet, 115.

²³ Idézi Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 166.

bennünket megillet, megadják nekünk, akkor nem akarhatjuk őket kiirtani és a kardot ellenük kirántani [...] Ha ellenben a magyarok nem adják meg, akkor természetesen harcolunk.” Ez azonban nem jelentheti sem a cseh koronához való csatolást, sem a magyarokkal való szakítást. „Nem lehet könnyű részünkre, hogy mostani viszonyainktól elszakadjunk, és ezeréves, bár bennünket szorító összeköttetéseinket megsemmisítsük”.²⁴ A fenti kérdésekről a szlovák triumvirátus harmadik tagja, M. M. Hodža is hasonlóképpen vélekedett

Štúr, Hurban, valamint a cseh Bedřich Bloudek, Josef Václav Frič, Bernard Janeček, és František Zach útja a sikertelen fegyveres felkelés után Prágából előbb Bécsbe, majd a délszlávokhoz vezetett.²⁵ Bécsben átmenetileg sikerült vagy 100 önkéntest összegyűjteniük cseh, morva és bécsi diákokból, munkanélküliekből. Szlovák alig volt köztük. A *Délvidéken* szerb és horvát politikusokkal a szlovák fegyveres felkelés politikai, katonai és pénzügyi támogatásáról, valamint az együttműködés egyéb kérdéseiről tárgyaltak. Június 23-án Zágrábban Štúr a magyarellenos horvát „illír” mozgalom vezetőjével, Ljudevit Gajjal találkozott. Ezután Rohácsra utazott, ahol az 1842 óta száműzetésben élő Miloš Obrenović szerb ex-fejedelemtől (és Mihailo nevű fiától, aki 1840–1842 között ugyancsak szerb fejedelem volt) egy 900 fegyverre szóló utalványt kapott. Stefanovič visszaemlékezései szerint ez utóbival nem sikerült élni, így a fegyvereket a magyarok vásárolták meg.²⁶ A magyarországi szerbeknek juttatott orosz forrásból a szerb vezető pénzügyi segítséget, 10 000 arany dukátot is kilátásba helyezett. Hurban Rusaváról szintén a délszlávokhoz ment. Június 30-án érkezett Zágrábba, ahol Moyses István (későbbi besztercebányai római katolikus püspök) segítségével Jellašić bánnal és horvát politikusokkal találkozott. A Pesti Hírlap szerint július 2-án nagy sikerű beszédet mondott a horvát országgyűlésben. A tudósítás szerint „késerves színekkel rajzolta szlovák földieink Magyarországoni elnyomtatását, csupán azon okból, hogy nemzetiségök mellett buzogni merészenek ...”.²⁷ Hurban arra is kitért, hogy a „tót nemzet”-et elhagyta a nemessége, a városi polgársága, sőt nagyobb részt a papsága is. De ha „a Ti vitézségeteket fogjuk látni – folytatta a szónok –, mi is fegyverbe megyünk, és a tót nemzet nem mutat kisebb bátorságot tót nemzetiségéért, mint mutatott 800 év óta – gyakran idegen érdekekért”.²⁸

Hurban beszéde szinte teljesen összecsengett azzal a dél-magyarországi tótokhoz intézett augusztus végi szerb felhívással, amely ugyancsak a délszláv és a szlovák fegyveres akciók összehangolására szólított fel. A felhívás szerint a harc nem a magyar kormány törvényei ellen robbant ki. Azért folyik, hogy a szerbek, horvátok, rusznyákok és tótok őrizhessék nevüket, szabadon használhassák istentől ajándékozott nyelvüket, őseiktől öröklött szokásaikat, amelyeket az álszent módon szabadságot és testvériséget ígérő magyar urak el

²⁴ I. m. 165.

²⁵ Dohnány, aki egy évvel a magyar szabadságharc leverése után jelentette meg könyvét, azt írta, hogy Bloudekkal és Zachhal Hurban még 1839-ben ismerkedett meg Morvaországban, Brnóban. Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 86. Steier Lajos szerint Bloudek a bécsi kormány, Latour politikai megbízottja volt, Zachnak pedig – aki 1848-ban lépett császári szolgálatba – jó kapcsolatai voltak a lengyel és a délszláv mozgalmakhoz. Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 172.

²⁶ Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 186. Štúr és Hurban délszláv vezetőkkel folytatott tárgyalásaira lásd: i. m. 185–186.

²⁷ Pesti Hírlap, 8. évf. 111. sz. (1848. július 19.) 668.

²⁸ Idézi Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 184. A szlovák vezetők délvidéki útjára lásd még: Hučko: *Život a dielo Ľudovíta Štúra*, 171–175.; Thim: *A magyarországi 1848–49-iki szerb fölkelés története I.*, 104.; Škvarna, Dušan: *Fegyveres küzdelem a szabadságjogokért*. História, 20. évf. (1998) 3. sz. 15–16.

akarnak tőlük venni. „A horvátok is ugyanazon okból kezdtek harcot a magyarok ellen. 100.000 győzetlen szláv a szabadságért és nemzetiségért küzdő harcos áll a síkon a magyar zsoldosok ellen és [...] számuk naponként fog Magyarország minden részeiben szaporodni, mert ők [...] Magyarország minden nemzetei számára kívánják a szabadságot és egyenlő jogokat. A szlávok senki felett sem akarnak uralkodni, de szabadon akarnak szabad testvérek közt lakni; és ha a szerb ágyúk mennydörgése Tátra hegyeibe ütközik, vissza fog ezer tót szívekben hangzani, melyek most magyar önkény alatt [...] dobognak. Mert felső Magyarországon közel 4 millió tót [sic!] nyög magyar zsarnokság alatt, mely leghívebb barátaikat, papjaikat, tanítóikat, írókat szétűzte, elfogdosta és elzárta azért, hogy nemzetüket védelmezték, és mind e tótok a legnagyobb türelmetlenséggel várják a napot, melyen őket horvát és szerb testvéreik hangja a magyar zsarnokság elleni csatára felhívja; és ők szerencséseknek fogják magukat tartani, ha [...] szerb és horvát testvéreikkel fognak egyesülhetni.”²⁹

Próbálkozások a szlovák fegyveres felkelés társadalmi bázisának megteremtésére

A szerb felhívásban rejlő szlovák feladatokkal természetesen a szlovák nemzeti mozgalom vezetői is tisztában voltak. Tudták, hogy a katonai célok sikere nemcsak külső tényezőkön múlik, hanem a szlovák lakosság aktív támogatásán is. Így az első nemzeti petíciók megszövegezésével párhuzamosan már 1848. március végétől *lázás szervezőmunka* kezdődött. A cél: a szlovák etnikai régió területén élő lakosság nemzeti öntudatosítása; a (nemzetüktől elfordult, ingadozó vagy kettős tudatú) nemesek, polgárok és értelmiségiek megnyerése, illetve visszacsábítása; összességében tehát a szlovák nemzeti mozgalom társadalmi bázisának megteremtése, illetve kiszélesítése, valamint a készültségéből fakadó hátrányok felszámolása. Május 10-én Liptószentmiklósról Hurban még igen optimista levelet küldött haza a feleségének. Úgy látta, hogy „a nemzeti gárda jól áll”. Az emberek szellemisége is javítható: „Már az itteni urak is mellettünk állnak. Az jó lesz, nem kell majd vérnek folynia, ha az összes szlovák szlováknak jelenti [tartja – K. L.] magát.”³⁰

1848 nyarán fiatal diákokat és egyéb megbízottakat (ún. emisszáriusokat) küldtek Bécsből Felső-Magyarországra levelekkel, röpiratokkal, kiáltványokkal és szóbeli utasításokkal ellátva. Felszólították a címzetteket, hogy a felkelés idejére szervezzék meg lakóhelyük lakosságát. Szakolcán egy Kuba nevű polgár például a következő megbízást kapta. „... Önre tekint a háromnegyed millió tótság és Önre számít a 86 milliónyi szláv ...” „Ne engedje magát terrorizálni senki által, ne higgyen senkinek, különösen nem a megmagyarosított uraknak, akik Önt mindenféleképpen fogják rémíteni, különösen azzal, hogy az orosz fog Önökre törni! Ő a mi testvérünk és eljön, ha a magyarok el fognak nyomni bennünket, [...] hogy megszabadítson bennünket tőlük.” Harc esetén pedig „mi fogunk győzni, mert a horvátok, szerbek, azután a csehek, morvák és lengyelek is nekünk fognak segíteni”.³¹

A magyar kormány a forradalom győzelme után Beniczky Lajost nevezte ki bányavidéki kormánybiztosnak. Kormánybiztosi hatásköre hamarosan Bars, Hont, Zólyom és Turóc megyékre is kiterjedt. Beniczky, akit Mikuláš Dohnány „a magyar statárium valódi apos-

²⁹ Idézi Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 80–81.

³⁰ Hurban, Jozef Miloslav: *Život a dielo v zvoniaci činom. Život a dielo v dokumentoch*. Martin, 1987. 110. Dohnány is hivatkozott Hurbannak erre a levelére. Ám azt is hozzáfűzte, hogy sajnos nem úgy történt, ahogyan azt Hurban gondolta. A magyar felkelésben, amelyben annyi baráti vérnek kellett elfolynia, a szlovákok nagy számban nem a hurbanistákat, hanem a magyarokat támogatták. Lásd: Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 65–66.

³¹ Idézi Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 95.

tolá"-nak titulált, gyorsan felmérte a helyzetet és a teendőket.³² Március végén, április elején már egy Felső-Magyarországot átszövő, egyre tervszerűbben működő „pánszláv” szervezkedés nyomaira bukkant. A kormánybiztos német nyelvű visszaemlékezéseiből és Dohnány 1850-ben megjelent szlovák nyelvű könyvéből ismerjük a *hálózat főbb vezetőit* is. A teljesség igénye nélkül: Pozsonyban Galbavy, J. Viktorin (római katolikus pap); Nyitra megyében Hurbanon kívül Urbanovský, Šťastný; Trencsén megyében, amely Dohnány szerint „az akkori magyarbarátok fészke” volt, I. Závodník (író, római katolikus pap), Gerometta; Árva és Turóc megyében C. Z. Cochius (költő, evangélikus lelkész), J. Matúška (író, költő, evangélikus lelkész), Beláni, illetve Andrej Hodža (szucsányi evangélikus lelkész, M. M. Hodža öccse), Jozef Horváth (turócszentmártoni evangélikus lelkész), Meša, Láni, a két Lilga testvér és apjuk, Hornek; Liptó és Zólyom megyében, valamint a bányavidéken M. M. Hodža (1838-tól Liptószentmiklóson lelkészkedett), J. Bartoš (liptószentmiklósi római katolikus pap) Mikuláš Ferjenčík (író, publicista), Göllner, Samo Chalupka (költő, evangélikus lelkész), P. Kellner (Záboj Hostinsky költő) és testvére, J. Čipka (író), S. Stöckl, Eugen Sparnensis (diák) stb.; Hont megyében J. Král’ (költő, ügyvéd), J. Rotarides (tanító).³³ Erőfeszítéseik ellenére – Dohnány szerint – „sok tisztán vagy nagyrészt szlovákok által lakott megyében keveset tettek”, s konkrétan Trencsén, Bars, Hont, Nógrád és Pozsony megyére utalt. Keleten Szepes, Abaúj és Zemplén megye szinte teljesen mentes maradt az agitációtól. A megbízottak csak szerény eredményeket tudtak felmutatni Árva megyében, Gömörben és Liptó megye nyugati részén. A konspiráció így lényegében Nyitra megye északi részére, valamint Turóc és Zólyom megye egy részére korlátozódott.³⁴

A forradalom- és magyarelles szervezkedés Nyitra-megye északi részén, a Hlubokán lelkészkedő J. M. Hurban körzetében érte el a legnagyobb sikereket a zúgolódó irtványosok (kopaničárok) között. Munkájában segítségére voltak ismerősei, rokonai, főleg pedig apósa, Samuel Jurkovič. A földkérdést, a nemesek és a zsidók elleni gyűlöletet Hurban igyekezett összekapcsolni a nemzeti öntudatosítással. Az agitáció átmeneti sikere nagyrészt a márciusi átalakuláskor rendezetlenül hagyott irtványos-, legelő- és erdőkérdéssel magyarázható. Márpedig Brezova, Krajna, Miava, Hluboka, Jablonica vagy Cerova lakóinak jelentős része erdőmunkás, irtványos volt. Hurban tehát a parasztok spontán földfoglaló akcióinak igyekezett szlovák nemzeti színezetet adni. Az agitáció ugyan alapvetően a magyar földesurak, a Batthyány-kormány és a „márciusi törvények” ellen irányult, de a fosztogatásokba torkolló népi elégedetlenség, amely egyébként Felső-Magyarország más térségeiben is kirobant, más vagyonosokra (nemesekre, polgárookra, zsidókra, hatósági személyek lakásaira és javaira) is kiterjedt. Nem tudni pontosan, hogy Hurbannak mennyi köze volt a miavai, verbói, szenicei stb. magyar- és zsidóellenes zavargásokhoz, mert a levelezése is kettősséget mutat. „Ha igazán lázítani akartam volna – írta feleségének május 15-én –, egyetlenegy magyarón úr sem létezne már az egész környéken. Én azonban csak a törvényes úton, a követelések és petíciók útján akartam nemzetünk részére igazságot keresni.” Ám egy apósának küldött másik levele a „cél szentesíti az eszközt” szemléletről tanúskodik. Idézzük: „... csak

³² Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 128–129.

³³ Steier Lajos: *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és a tót mozgalomról*. Budapest, 1924. 415.; Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 60., 129–130.; Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 100.

³⁴ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 101. Dohnány különösen Myjava, Brezova Vrbo és Krajna lakóinak engedetlenségét és nemzeti érzelmét emelte ki. Lásd: Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 76.

azzal fogunk törődni, hogy miként ébresszük fel álmából a tót [értsd: szlovák – K. L.] nemzetet. Ha a nép mindenütt így felvilágosíttatnék, miként én őt felvilágosítottam, akkor jó volna minden, azonban a mieink még mindenütt a félelemtől majd meghalnak”. Majd így folytatta: „Lépéseimben az a jó, hogy a tótok [értsd: a szlovákok – K. L.] más részekén is figyelmessé lesznek. Maga a nép, mint látom, miként elkezdte a zsidókkal, úgy megteszi azt a magyarokkal is.”³⁵

Hurban nem volt elégedett a Liptószentmiklóson lelkészkedő M. M. Hodža Liptó megyei agitációjával. Május 16-án erről a következőket írta: „Agitációm Liptóban jókor történt, látszik, hogy ott nem volt agitátor. Ha tudtam volna, hogy ilyen hitványak a mieink, akikről azt gondoltuk, hogy a világ kapuit is kiemelik a sarkaiból, és akik elindulni sem tudtak az általános mozgalmak ezen korszakában, ha, mint mondom, ezt tudtam volna, akkor előbb közöttük jártam volna és erre őket kitanítottam volna, de így korhadtt tuskóként sem heverték, s [amikor – K. L.] én népemmel már szabad madárkaként röpködtem.”³⁶

Turóc megyében viszont Andrej Hodža szucsányi lelkész (a többszöri letartóztatás ellenére) a bátyjánál eredményesebb volt. A megyében és a szomszédos bányavidéken neki kellett volna előkészíteni a fegyveres felkelést. A Turóc megyei nemzetőrség megnyerése után – lehetőleg még a Nyitra megyei fegyveres betörés előtt – el kellett volna foglalniuk Körmočbányát, majd Selmečbányát és Besztercebányát.³⁷

A határon túlról kiinduló szlovák *nemzeti agitáció* – Nyitra és Turóc megye mellett – a bányavidéken és (a csaknem 100 000 lakost számláló) *Zólyom megyében* sem volt teljesen eredménytelen. Hurbanék nem véletlenül fordítottak megkülönböztetett figyelmet a bányavidékre. A térség központi fekvése, városmérete, gazdasága, valamint sajátos foglalkozási, vallási, nyelvi-etnikai stb. összetétele viszonylag kedvező feltételeket kínált a tervezett felkelés számára. A bányavidék nagy számú munkássága forrongásban volt, bér- és egyéb követelésekkel lépett fel. A selmečbányai szlovák erdész- és bányászakadémikusok jó része is fogékonyra válhatott a nemzeti agitációra. Czobor János selmečbányai polgármester már április 10-én azt jelentette a miniszterelnöknek, hogy Pozsonyból küldött, elfogott levelek szerint „bizonyos Ormisz [valószínűleg S. Ormis pedagógusról és drámaíróról van szó – K. L.] nevű pozsonyi tanuló, Chren Mátyás selmečzi tanulót a »tót dráma« eljátszásáról s a tót összeesküvésről értesíti”, illetve, „bizonyos Kozelniczky pozsonyi tanuló és Jancsó selmečzi bányagyakornok [feltehetően Jozef Jančo költő – K. L.] a tót felkelés előmozdítására bujtogatnak”.³⁸ Fényes Elek „Magyarország statisztikája” című könyve (1842) szerint a megye lakosságának ugyan több mint 80 százaléka öntudatlan paraszt volt, de a római katolikusok mellett (58 675 személy) viszonylag jelentős volt a nemzetileg fogékonyabb

³⁵ Idézi Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.* 87–88. Dohnányi könyve a myjavai zsidók elleni zavargásra is kitért, ahol elhangzott a „Zsidók menjetek Amszterdamba!” követelés is. A zavargás fő okának a nép – zsidók és nemesek iránt érzett – megrögzött előítéleteit tartotta. Lásd: Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 52.

³⁶ Hurban: *Život zvoniaci činom*, 113. Hurban és a mérsékeltbb szemléletű Hodža az agitáció kérdésében már a május 10-i liptószentmiklósi gyűlés előestéjén összekülönböztek. Hurbannal szemben ugyanis Hodža amellett kardoskodott, hogy a készülő nemzeti programba ne vegyék bele az irtványaitól és egyéb földjeiktől megfosztott emberek javainak visszaadását, nehogy elidegenítsék a felső-magyarországi nemeseket. Óvott attól is, hogy a másnapi gyűlésre a környező falvak népét behívják, mert „nálatok Nyitrában – fordult Hurbanhoz – ez megtörténhet”, ott a jobbágyszabadsággal elégedetlen nép erre fogékony, de itt Liptóban, a „mi népünknel ez még idő előtti”. Idézi: Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 72.

³⁷ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 95–97.

³⁸ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 15.

evangélikusok (37 253 fő) száma. Ráadásul nyelvi-etnikai szempontból Zólyom vármegye gyakorlatilag homogén volt, bár azért szerinte „... Árva, Liptó, Trencsén, Zólyom vármegyékben, kevés magyart, németet, zsidót ...” is találni. A felső-magyarországi vármegyék településszerkezete kapcsán viszont joggal állapította meg, hogy: „Árvában, Trencsénben, Thuróciban, Liptóban, Zólyomban Szepesben, Sárosban [...] egy magyar helység sincs”.³⁹

A szeptemberi fegyveres felkelés

Amikor Štúrék augusztus végén visszatértek Bécsbe, abban a reményben fogtak hozzá az *önkéntesek toborzásához*, hogy Jellačić tábornok dél-magyarországi hadműveleteinek megindulása után a magyar kormány kénytelen lesz katonai erőit északról délre átcsoportosítani.⁴⁰ A Morvaország felől Nyitra megyébe betörő „szlovák” fegyvereseknek így könnyű dolguk lesz. A betörés hírére a szlovák lakosság – amelyet az előző hetekben rölapok, felhívások, futárok és megbízottak útján tehát már előre tájékoztattak és felkészítettek – tömegesen csatlakozni fog hozzájuk. Ezáltal a szlovák etnikai régió egésze lángba borul majd. A két tűz közé szorult magyar seregek veresége és a szlovák fegyveres felkelés győzelme ily módon biztosítva lesz.

A „triumvirek”-et azonban Bécsben kellemetlen hír fogadta. A még augusztus elején felfogadott körülbelül 100 cseh, morva, bécsi önkéntes ugyanis – zsold híján – nagyrészt szétszéledt. Ezért a bécsi Szent István dóm közelében egy pinchelyiségben titkos toborzóirodát állítottak fel két katona, a cseh Bedřich Janeček és Bohusláv Bloudek vezetésével. Történelmi véletlennek nevezhető, hogy éppen átellenben állt a legálisan működő magyar honvédségi toborzó iroda. A Slovanská Lipa nevű szervezet – akárcsak M. M. Hodža is – Csehországban agitált. A Prágában, Olmützben és Brünnben folyó toborzás hozott némi eredményt. A körülbelül 30 000 forintból végül is (napi 5–10 krajcár zsoldért, kétheti élelemért és szállásért) sikerült felállítani egy 300–500 fős, cseh, morva, osztrák, lengyel és délszláv önkéntesekből álló, gyengén felszerelt „szlovák” légiót, amelyben legfeljebb 50 szlovák önkéntes volt.⁴¹ Az osztrák hatóságok engedélyével és hallgatólagos támogatásával a morva határra indultak. A felkelőkhöz a határon mintegy 150 brünni és prágai fiatal is csatlakozott.

A fegyveresek politikai és katonai tevékenységét a *Szlovák Nemzeti Tanács* (Národná Rada Slovenská) irányította, amelyet még szeptember közepén alakítottak meg Bécsben. A hat tagú testületben a politikai vezetés Štúr, Hurban és Hodža kezében volt, a katonai irányítás pedig három katonaviselt férfiú, B. Janeček, B. Bloudek és František Aleksander Zach feladata lett. (Ez utóbbi kettő az osztrák hadvezetés és Jellačić bizalmi embere volt.)⁴² A betörés színhelyéül – nem kis viták után – Nyitra megye északi részét, a Javorina hegység térségét jelölték ki. Ezért a tanács első elnökének a térséget jól ismerő, lelkesítő tevékenységét itt folytató Hurbant választották meg a következő megszorítással: ha a felkelők

³⁹ Fényes Elek: *Magyarország statistikája. Első kötet*. Pest, 1842. 68., 64. Az adatokra lásd még: i. m. 51–52.

⁴⁰ Hurban augusztus 31-én írott leveléből is ez derül ki. Lásd: Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 89.

⁴¹ Dohnány szerint szeptember közepén a felkelők létszáma 500 fő volt. Štefanovič 250–300-at említ, a hivatalos osztrák jelentés pedig 300–400 főt. Lásd: Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 89.; Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 193.

⁴² Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 90.; Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 193.; Štefanovič is azt írta, hogy Bloudek „a bécsi kormány szolgálatában állt”. Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 206.

Trencsén megyébe is átmennének, akkor Štúr, Liptó megyében viszont Hodža veszi át az elnöki teendőket.⁴³ A morva határ átlépése után feleskették a legénységet az osztrák fekete-sárga és a szlovák zászlóra, majd kiosztották a fegyvereket.

Hurban és Štúr lelkesítő beszédei, valamint a lakosságnak útközben osztogatott „Slováci, Bratia!” című kiáltvány a fegyveres akció céljait is megjelölték. A szeptemberi felkelés az elnyomó magyar kormányzat és a magyarokkal együttműködő, áruló szlovák renegátok ellen irányul, a szlovák nemzeti szabadságért és egyenjogúságért folyik. Nem veszélyezteti a birodalom egységét, integritását. Osztrák uralkodó jogara alatt a többi szabad nemzettel való szövetségre törekszik. A felkelés – hangsúlyozta rövid biztató beszédében Hurban – csupán a szlovák nemzetet kívánja kiragadni a zsarnoki, vad magyarok karmaiból, hogy a morvákkal újból egyesülve visszaadja a szlovákoknak a régi dicsőséget. Leszögezték, hogy parancsokat egyedül a Radától fogadnak el.⁴⁴

1848. szeptember 19–21. között a felkelők már *Miaván* tartózkodtak. Népgyűlésen proklamálták az általános népfelkelést és a szlovák nemzet függetlenségét. „Ebben az ünnepélyes pillanatban – mondta Štúr – a magyaroktól függetleneknek hirdetjük magunkat, a magyar nemzetnek és kormányának felmondjuk az engedelmességet, és ha valaki [...] továbbra is a magyar nemzettel és annak kormányával összeköttetésben maradna, azt nemzetünk ellenségének és árulójának fogjuk tekinteni ...” Ezt az embert polgárjogától és vagyonától (amelyet a nemzeti felkelés javára kell fordítani) meg kell fosztani.⁴⁵ A miavai bírót és jegyzőt leváltották, és helyükre a Tanács jelöltjeit helyezték. Szeptember 21-én a mintegy 2000 fegyveres átvonult *Brezovára*, ahol a következő napokban több ezren csatlakoztak hozzájuk. Így a felkelők létszám átmenetileg akár 5000–10 000 főre is emelkedhetett a Hlubokáról, Verbócról, Óturáról, Szenicéről stb. érkező, fejszékkal, vasvillákkal, dorongokkal, kaszákkal „felfegyverzetek” csatlakozásával.⁴⁶ Főleg az előző hetek kommunisztikus föld- és vagyonközösségi ígéretei által megtévesztett, zömmel evangélikus irtványföldesek áramlottak Hurbanék zászlai alá. Ennek ellenére a – felekezeti és a földkérdés miatt erősen megosztott – szlovák lakosság zöme még ezen a Hurban által jól megoldozott vidéken sem támogatta a felkelőket. Nagy részük vagy nem fogott fegyvert, vagy ha igen, a következő hetekben-hónapokban a magyar nemzetőrökkel és honvédekkel harcolt a „szlovák” légio ellen.⁴⁷

A délebbre fekvő települések katolikus lakossága is bizalmatlanul szemlélte az evangélikus lelkészek által vezetett Szlovák Nemzeti Tanács és a – rablásokat, fosztogatásokat elkövető – hurbanisták tevékenységét. A szomszédos Ótura lakossága két részre szakadt.

⁴³ Pechány Adolf: *A magyarországi tótok*. Miskolc, 2000. 217.; Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 92. Mivel Hurban volt az első felkelés vezetője, a korabeli magyar újságok és hatóságok a felkelőket, illetve a szlovák nemzeti érzelmű „pánszlávok”-at hurbanistáknak nevezték. Hurbanék viszont a politikai ellenfeleiket „magyarón”-oknak, magyarbarátoknak vagy „Kossuth-barátok”-nak titulálták. A tanács megalakulására lásd még Hurban, J. M.: *Ludovít Štúr. Rozpomienky*. Bratislava, 1959. 631–634.

⁴⁴ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 88–91.; Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 145–149.

⁴⁵ Idézi Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 220.

⁴⁶ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 220.; Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 105.

⁴⁷ Arató Endre számításai szerint: „A magyar honvédseregben jelentős számban harcoltak szlovák honvédek, és a szlováklakta megyék október és december között csaknem 10 000 újoncot állítottak ki. A szlováklakta megyék 115 000 nemzetőrt adtak, akiknek nagy többsége szlovák nemzetiségű volt”. Arató: *Egykorú demokratikus nézetek*, 54.

A polgárság teljes egészében Kossuthot, míg a környékbeli irtványosok a császárt és a felkelőket támogatták.⁴⁸ Steier Lajos monográfiája és Stromszky Ferenc Sámuel pozsonyi evangélikus szuperintendens beszámolója szerint szeptember 27-én körülbelül nyolcszáz óturai lakos (300 nyitrai nemzetőrrel és 30 sorkatonával együtt) harcolt „a drága honért” Hurban 3500 főt számláló, „gyújtogató csoportja” ellen! A harc közben ugyanis a falu ki-gyulladt, amelyet a bosszúálló hurbanisták felprédáltak, kifosztottak. (Hurban 1851-ben még azt írta, hogy a települést ők gyújtották fel.) Több helybélit megöltek, egy 70 éves öregembert megcsónkítottak.⁴⁹ Nem maradt el a pozsonyi, bazini, modori magyar nemzetőrök megtorló válasza sem. Hlubokán feldúlták a felkelők lakásait. Ugyanezt tették Brezován Hurban apósának, Samuel Jurkovičnak a házával is. Hurban könyvtárát széthányták, lelké-szi talárlát szétépték, és kokárdát készítettek belőle.

Az első felkelés katonai eseményeinek *Felső-Magyarország más térségeiben* komolyabb visszhangja nem volt. Pedig a felkelést megelőzően Bloudek és Janeček Turócbán, valamint Körmöc- és Besztercebányán is jártak. Agitációs céllal Lukács Antal diákok is Turócba, Zólyomba és Gömörbe küldték. A fegyveres betörést megelőzően Hurbanék felszólításának csak kevés helyen, Turócbán és a szomszédos Zólyom megye keleti részén, illetve a bányavidéken és Gömör megyében tettek eleget. Az Erdőközben Móric Kellner és a breznóbányai Ján Čipka – a gömöri Stefan Daxnerrel és Ján Franciscivel, valamint Michal Bakulínyivel együtt – a felkelés kezdetére, a „bobrovecká svadba” titkos napjára készülődtek. Arra törekedtek, hogy a nemzetőrség egy részét megnyerjék, s a lakosságot visszatartsák a honvédszolgálatától. Jellašić szeptember 11-i támadása után Daxner, aki a tiszolci nemzetőrség századosa volt, néhány társával együtt népgyűlésen kérdőjelezte meg az újoncozási határozatot. A tiszolci, valamint a kokovai és nyustyai nemzetőrségnek sikerült is megakadályozni az újoncozást. A miavai betörés után, szeptember 27-én Daxner, Francisci és Bakulíny az Erdőközben Čipkayval és Kellnerrel a fegyverkezésről tárgyaltak.⁵⁰

Ezekből a tervekől azonban nem lett semmi, mert Beniczky Lajos kormánybiztos és a veszélyeztetett térség megyei vezetői megtették a szükséges óvintézkedéseket. Beniczky a városokat felszólította az ellenség elleni közös védelemre. A fegyvereket összeíratta, régi ágyúkat szereltetett fel, mozgósította a nemzetőrséget, intézkedett a bányák védelméről, besztercei önkéntesekkel Körmöcbányát megszállta, letartóztatta a titkos összejövetelek szervezőit stb. Szeptember végén elrendelte az Andrej Hodžánál tartózkodó Eugen Sparnensis diák letartóztatását. Átmenetileg fogságba került Tomkovič tanító és egy Sulzer nevű ifjú is. A Tomkovičnál megtalált ún. „Sparnensis-levél” a következő rejtjelezett üzenetet tartalmazta: „Barátom! Hurbán, Hodzsa, Stúr és más hozzánk tartozók az önkénteseikkal már itt vannak Zsilinánál! – Holnap kétszáz szekérrel Sztrecsnó felé megyünk, ezt azonnal adjátok a mieink tudtára! A pozsonyi német újság már ír rólunk. Mi már nyilvánosan

⁴⁸ Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 116.

⁴⁹ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 121.; Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 232–234. Stromszky Ferenc azt is megemlítette, hogy Hurbanék kudarca „leginkább ama vidékek lelkészeinek és gyülekezeteinek köszönhetni, kik erősen terveinek hiúsításán működtek. Ámbár a gyülekezetek már évek óta alattomban egy egyetemes felkelésre előkészítettek, mégis Hurban csalatkozott ... A szeniczi, szobotiszi, óturai és morvalieszkői gyülekezetek lelkészeikkel, valamint a mostani hlubokai lelkész is e tekintetben minden dicséretet érdemelnek.” Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 121–122.

⁵⁰ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 220–221., 288–289. November elején Daxnert és Franciscit közel 3 év börtönre ítélték. Bakulíny 2 évet kapott. Körülbelül 20 „pánszláv” néhány hetes büntetéssel megúszta. Az elítéltek a pesti börtönből Windischgrätz bevonulása után, 1849 elején szabadultak ki.

felléptünk. A szláv zászlókat már kitűztük. Turóban ezer emberünk van, máshol még több van. De semmit ne kezdjétek, amíg erőnkkel oda nem özönlünk hozzátok! – S ez nemsokára megtörténik! Csak legyetek készen. – Ha ott [tudniillik Selmezbányán és környékén – K. L.] nem lennétek biztonságban, gyertek hozzánk! Ezt jelentsétek mindenkinek a mieink közül! És írjatok.”⁵¹ Sulzer bevallotta, hogy Hurbanék bányavidéken működő megbízottai – Sparnensis útján – kapcsolatban álltak a turóci szervezkedés vezetőivel, A. Hodža és Horváth János evangélikus lelkészekkel. Ők viszont összeköttetésben voltak a Szlovák Nemzeti Tanáccsal. Az is kiderült, hogy a hurbanista érzelmű turóci nemzetőrség a bányavidék, illetve Körmöcbánya elfoglalására készült. A bányák tönkretétele, a bányamunkások és a parasztok fellázítása (kormányellenes, illetve kommunisztikus ígéretekkel) is a terveik között szerepelt.⁵²

A szervezkedést más megyékben is sikerült lokalizálni. Beniczky kormánybiztos október 2-án már arról értesíthette a miniszterelnököt, hogy: „a zólyomi nép eddig jó hangulatban vagyon, nemkülönben a barsi és hont megyei. *A sz. kir. városokban a józan gondolkodók száma is annyira túlnyomó, hogy fondorkodók csak titokban működhetnek.* Jelenleg a bányavidékre és nevezetesen Körmöcbányára nézve legveszedelmesebb megye Túróc ...” A jelentés végén megállapította, hogy: „mindenütt osztrákok szítják a lázadást – (a) tótok túlnyomó része becsületesen viselkedik”.⁵³

Ily módon a szeptemberi szlovák fegyveres felkelési kísérlet lokális, elszigetelt akció maradt. Ráadásul az első komolyabb összecsapások után Hurban megijedt vagy elkedvetlenedett irtványosai kezdtek hazaszállingózni. A szlovák történetírás által „szlovák nemzeti felkelés”-nek kikiáltott katonai megmozdulás társadalmi ereje és területi befolyása tehát Nyitra megyében is hamar összezsugorodott. Amikor pedig szeptember 25-én egy királyi manifesztum, amely Lamberg Ferenc gróftól nevezte ki Magyarország főparancsnokának, a törvényes rend helyreállítására hivatkozva Észak-Magyarországon is megtiltotta fegyveres tevékenység folytatását, a hurbanista felkelők sorsa megpecsételődött. A megmaradt fegyveresek szeptember 29-én elhagyták Magyarország területét. A császáriak azonnal lefegyverezték őket. A Pesti Hírlap – báró Jeszenák Nyitra megyei kormánybiztos szeptember 30-i keltezésű jelentésére hivatkozva – október 3-án már azt közölhette: „A felsővidéki panszláv lázadók fő menhelye, Brezova és Miava kezünkben van”, a pártütők Morvországba futottak. A következő napokban a kormánybiztos a nép lefegyverzésére és a nyugalom biztosítására a térségbe nyomozó bizottságokat és sorkatonaságot küldött.⁵⁴

A szlovák fegyveres megmozdulásban résztvevő Mikuláš Dohnány értékelő szavai magukért beszélnek. Bár „Szlovákia” területén a lakosság feszülten várta a szlovák felkelőket, „de önálló cselekedetre nem került sor. A szlovák nemzet még nem volt annyira érett és felnőtt, hogy egyszerre felkelhetett volna ...”⁵⁵ Meglátásunk szerint azonban a fegyveres kísérletnek volt egy nem elhanyagolható eredménye. Štúrék, illetve a szlovák nemzeti moz-

⁵¹ A felhívás eredeti szlovák szövegét közli Steier: *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései*, 559.

⁵² Steier: *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései*, 46–48.

⁵³ A kurzív kiemelések Beniczky aláhúzásait jelölik. Lásd Steier: *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései*, 556–558.

⁵⁴ Sorrendben lásd Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 118.; Pesti Hírlap, 8. évf. 176. sz. (1848. október 3.) 928.; 178. sz. (1848. október 5.) 934. A lap a felkelők által közzétett felhívások és beszédek rövid tartalmát is ismertette. Lásd például: Pesti Hírlap, 8. évf. 168. sz. (1848. szeptember 23.) 897.; 172. sz. (1848. szeptember 28.) 905., 912.

⁵⁵ Dohnány–Štefanovič: *Slovenské povstanie 1848–1849*, 128.

galom későbbi vezetői számára igen fontos erkölcsi erővé vált. Megteremtette az immár saját, szlovák történelem fontos hivatkozási alapját. Erre legelőször Štúr utalt a Mariana Božena Staňkovának írott levelében 1848. október 10-én. „Ez a nemzet nem pusztul el!” – írta. A felkelés ugyanis megadta „ennek az oly hosszú időn át történelem nélküli népnek” a történelmet, vagyis „a legnagyobb erkölcsi hatást”.⁵⁶

A téli és a nyári szlovák „hadjárat”

A katonai kudarc hatására, valamint személyes és ideológiai okoknak is köszönhetően szakadás következett be a *Szlovák Nemzeti Tanácsban*. A csatlódott és meghasonlott Hodža már a miavai betörés első napján rémülten távozott a felkelők táborából. Október 18-án ugyan még aláírta a „Čo kaži slovákou!” című kiáltványt, de rögtön ez után (Janečekkel együtt) kivált a Tanácsból.⁵⁷ Október második felétől tehát a mozgalom „hurbanai” (Hurban, Štúr, Bloudek, Zach) és „hodžai szárny”-a (Hodža, Janeček, J. V. Frič, S. D. Štefanovič, akikhez később Francisci, Bakulíny, Daxner, Pauliny is csatlakozott) egymástól csaknem függetlenül tevékenykedett. Štúrék osztrák segítséggel kívánták megvalósítani politikai céljaikat. Hodžák viszont inkább a szláv–magyar megbékélést, a tárgyalásos megoldást szorgalmazták. Miután kapcsolatkeresési törekvéseik Pesttel nem jártak sikerrel, ők is a fegyveres útra tértek. A bizalmatlan Windischgrätz herceg azonban eleinte ellenzett egy újabb szlovák katonai akciót. A prágai barikádokon ellene harcoló szlovák triumvirátust, illetve a radikális szemléletű, néplázító Hurbant nem tartotta megfelelő szövetségesnek. Bloudeknek és Zachnak végül – Jellašić és mások közbenjárásával – sikerült a herceget meggyőzni arról, hogy az osztrák sorkatonaság támogatásával a szlovák felkelők Felső-Magyarországon képesek lesznek egy kiterjedt népfelkelés kirobantására. Az 1848. december elején meginduló téli „hadjárat” (Daniel Rapant kifejezése) során tehát a szlovák, cseh és egyéb önkéntesek már a – több irányból Magyarországra zúduló – osztrák császári erők segédalakulataiként harcoltak osztrák mundurban, osztrák felszereléssel, osztrák zászlók és vezénylet alatt.

Hurbanék ugyanis már néhány héttel a szeptemberi vereség után Prágában és Morvaországban újból önkénteseket toboroztak. Az alig másfélszáz jelentkező között kiszolgált cseh katonák, munkanélküliek, diákok és kétes egyének egyaránt voltak. A csonka Szlovák Nemzeti Tanács október és november folyamán Prágából két kiáltványt bocsátott ki. Arra szólították fel a szlovák népet, hogy a 900 esztendő, illetve évezredes zsarnokság és elnyomás után újból keljenek fel a magyar uralom ellen a szlovák nemzetiség (národnost) szabadságáért, a királyért és az osztrák birodalom egységéért. S ha ez megtörténik, „a császári hadsereget és minket mint barátokat fogadjatok, akik kiszabadítanak benneteket az elviselhetetlen magyar járomból”.⁵⁸

Eközben a cseh *Frischeisen* alezredes (Windischgrätz, illetve Balthasar Šimunić tábornok utasítására) egy kevesebb mint 1000 katonából álló hadoszloppal november végén már a sziléziai Teschenben várakozott.⁵⁹ Az eredeti cél az volt, hogy a *Hurbanék* által beígért

⁵⁶ *Listy Eudovíta Štúra II. 1844–1856*. Bratislava, 1956. 194.

⁵⁷ Lásd Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 164–169.

⁵⁸ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 164–172.

⁵⁹ Balogh János kormánybiztos november 30-i jelentése szerint a Palombini gyalogezred „minden századában 30 Hurbán féle zsvány vegyülve van. Magának Hurbánnak van 200 csőcselékből, többnyire Miavából magával vitt rablókból álló népe. Azonban e csorda napról-napra szaporodik.” Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 201. Rapant szerint Teschenben a szlovák felkelőket a katonaság és a lakosság nagyon jól fogadta. Hurbanék toborzási kísérlete a helyi lakosság köré-

1000 felkelő csatlakozása után behatolnak Felső-Magyarországra, ahol kirobbantják az össznépi felkelést. Mivel a felkelőknek csak egy töredéke érkezett meg, az óvatos Frischeisen úgy határozott, hogy csupán Csáca térségéig nyomul. Csak a felkelés kirobbanása és Šimunić tábornok erőinek támadása után halad tovább Turóc megye felé. November 28-án Frischeisen mellé a lengyel Henryk Levartowsky századost nevezték ki vezérkari tisztnak.

Frischeisen osztaga december elején indult el Morvaországból. A Jablonkai-hágónál lépték át a határt. December 4-én megfutamították Ruttkay István őrnagy csapatait. December 6-án Hurbanék Csácáról ismét kiáltványt intéztek a szlovák nemzethez, amelyben – a célok újbóli megjelölése mellett – Kossuthot és követőit, valamint a Kossuthhoz hasonló renegátokat keményen ostromozták. „Jelszavunk legyen: a szlovák nemzet szabadsága, hűség a közös császárhoz és királyhoz, a szabad és nagy osztrák birodalom egysége, hatalma és dicsősége, a magyarországi–kossuthi csürhe uralmának bukása és pusztulása.” A kiáltványt már nemcsak Hurban és szlovák vezető társai írták alá, hanem J. Levartowski és K. Frischeisen is.⁶⁰

A népfelkelők áramlása azonban elmaradt. Annak ellenére, hogy minden 20 és 50 év közötti férfit fegyverbe szőlítottak, Csácán és környékén mindössze 50 emberrel gyarapodtak. Kisucaújhelyen 40, máshol további 24 újonc csatlakozott hozzájuk. A lakosság vonakodását Balogh János kormánybiztos december 9-én jelentette is Kossuth Lajosnak. Kiemelte, hogy az ellenséges hadsereg körülbelül 2000 főből áll (800 sorkatona, 2 század lovasság, „a többi csőcselék, rablók és holmi söpredék”). „A csorda közt van Hurban, Stúr, Borik, Zach s. a. t., de ami már örvendetes, a nép, kivéve néhány határszéli és kisutcai helységeket, [...] Hurban és kommunizmust hirdető beszédei iránt, rokonszenvvel nem viseltetik, mi az ide mellékelt három nagy község aláírásából is látható, így azon félelmem, hogy Hurban a népet felkelésre birandja, tökéletesen elenyészett.”⁶¹ A Csáca környéki lakosság elutasító magatartását nagyban befolyásolták a hurbanista önkéntesek fosztogatásai és visszaélései. Dlhopole, Bittse és Rovne községek a fosztogatók ellen megszervezték a közös védelmet. Dlhopole körlevele szerint ugyanis az ellenség „itt és ott a szomszédos községekben rabol és lop”.⁶² Hurbanék Csáca, a csácai kerület és Kisucahely élére új vezetőséget (vajdát, alispánt) állítottak, s egy 16 községre kiterjedő ideiglenes igazgatási bizottságot is szerveztek. Újból levelekkel, kiáltványokkal, agitátorokkal próbálták a szlovák lakosságot a magyarok, az urak és (a zsidó adósságok alóli felmentés ígéréstével) a zsidók ellen hangolni, vajmi kevés sikerrel.⁶³

Frischeisen osztaga felsőbb utasításra Vágújhelyen keresztül Zsolna és Budatin felé indult. December 11-én újabb győzelmet arattak a túlnyomórészt szlovák népfelkelőkből álló, rosszul felszerelt és vezetett, 3000 fős magyar sereg felett. Hurbanék oldalán 220 szlovák önkéntes harcolt. A csatatéren ott voltak Beniczky kormánybiztos bányavidéki zászlóaljának gyalogosai és ágyúi is. Budatinban a győztesek 4 házat felperzselték, a kastélyt kifosztották, és a bútorokat összetörték.⁶⁴

---

ben „azonban sikertelenül végződött”. Rapant, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848–49. III/1. Zimná výprava*. Bratislava, 1956. 57.

⁶⁰ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 203–206.

⁶¹ Steier: *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései*, 620.

⁶² Steier: *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései*, 621–622.

⁶³ Lásd: Marczibányi főispán OHB-nak küldött december 7-i jelentését. Steier: *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései*, 616–617.; lásd még: i. m. 80.

⁶⁴ Steier: *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései*, 619., 84., 90.

A következő hetekben-hónapokban a csonka Szlovák Nemzeti Tanács vezetői, Štúr, Hurban, Bloudek, Zach, Borik főleg a Nyitra és Trencsén megyétől keletre fekvő megyékben (Trencsén, Turóc, Árva, Liptó, Szepes, Sáros, Abaúj) tevékenykedtek. *Hodža, Janeček, Nosák, Abaffy* 600–800 főre duzzadó *szabadcsapata* viszont Felső-Magyarország nyugati részein, Šimunić tábornok alá beosztva fáradozott a szlovák felkelés előmozdításán.⁶⁵ Az együttes offenzíva reményében ugyanis Balthasar Šimunić altábornagy mintegy 5000 katonája is megindult Morvaország felől. Január végén Janečekékhez a Pestről kiszabadult Daxner, Francisci és Bakulíny, valamint a honvédségtől dezertált költő, Pauliny-Tóth Vilmos (Viliam) is csatlakozott. Mindannyian tisztí rendfokozatot kaptak.

Február elején Šimunić seregét Windischgrätz Komárom alá rendelte. Fontolgatták a sok kihágást elkövető szlovák szabadcsapat feloszlátását is.⁶⁶ Ezért Hodža február 13-án részletes memorandumban kérte az osztrák tábornokot, hogy a (600 fegyelmezett katonára redukált) „császári szlovák szabadcsapat”-ot ne oszlassák fel. Az osztrák államegység és az egységes osztrák császárság miatt rájuk szükség van. Ezért Nagyszombat vagy Nyitra térségébe, vagy Turóc, Árva, Liptó, Zólyom, Gömör megyébe helyezték át őket.⁶⁷ Windischgrätz herceg végül úgy döntött, hogy a Janeček-féle csapatot, amennyiben a fegyelmezetlenség megszűnik, nem oszlatja fel, hanem Komárom alá rendeli. Ám a fegyelmezetlenség továbbra is megmaradt. Március 11-én tehát az Ácson tartózkodó Šimunić arra utasította Veigl vezérőrnagyot, hogy Janeček önkénteseit megfelelő felügyelet alatt tartsa. A magyar lakosság is ellenérzéssel volt irántuk.⁶⁸ Az osztrák hadvezetés döntésének hatására Janeček lemondott, és átadta a parancsnokságot a katonai ügyekben teljesen járatlan Franciscinek, aki költő volt.

Franz Schlik altábornagy több mint 8000 fős hadteste december 6-án tört be Galíciából a Duklai-hágónál. Miután az Irányi Dániel és Pulszky Sándor által szervezett magyar ellenállás Budamérnél vereséget szenvedett, Bártfa, Eperjes érintésével Kassa, Miskolc felé haladt. Windischgrätz Itáliából Christian Götz tábornokot is visszarendelte, aki december 27-én vette át hadoszlopát. Trencsén megye felől indult meg a magyar szabadságharc

⁶⁵ Hurban szerint erről még október 18-án döntöttek. Lásd Hurban: *Ludovít Štúr*, 672.

⁶⁶ A magyarok és az osztrákok közé szorult falvak sajátos túlélési taktikát választottak. Ha császáriak jöttek, akkor a fekete-sárga zászlót és a császári sast akasztották ki. A magyar közeledés hírére viszont a házakra piros-fehér-zöld színű trikolór került.

⁶⁷ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 306–309. Hodža memorandumára, a szlovák szabadcsapatok fegyelmezetlenségére és újjászervezésére lásd még: Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49. III/1.*, 285–287.

⁶⁸ Rapant, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848–49. III/3.* Zimná výprava. Bratislava, 1958. 142–145. Itt jegyezzük meg azt is, hogy Windischgrätz hercegnek továbbra sem volt jó véleménye Hurbanék nemzeti, politikai céljairól, a felkelők szlovák lakosság között folytatott izgató tevékenységéről. Ennek hangot is adott abban a Schwarzenberg hercegnek írott március 29-i keltezésű levelében, amelyben – egyebek között – ellenezte a szlovákok által lakott megyék elkülönítését. „Csekély kivételtől eltekintve a szlovákok egész Észak-Magyarországon egy jóindulatú, könnyen irányítható nép, amely nem kíván semmilyen elkülönülést Magyarországtól.” Ha azonban Hurban és Štúr folytonosan, valamint más luteránus lelkészek kommunisztikus módon még hosszabb ideig megdolgozzák, akkor a népet rettenetes rémtettekre lázíthatják, amelyeknek elsősorban a földbir- tokosok esnének áldozatul. Ezek a szabadcsapat vezetők – folytatta Windischgrätz –, Hurban, Štúr, Janeček és Bloudek (az utóbbi kivételével, aki rendes ember, mert a csapatában rendet tart) rossz személyek (schlechte Subjecte), akiket amilyen gyorsan csak lehet, félre kell állítani. Lásd Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 360.

ellen.⁶⁹ December 31-én megszállta Csácát és Turzófalvát. Windischgrätztól azt a parancsot kapta, hogy haladjon tovább a bányavárosok felé, és lépjen összeköttetésbe Šimunićsal. Vele tartottak *Hurban és Štúr felkelői* is. A két szlovák vezető január 4-én Zsolnán népgyűlést tartott, de a nagyszámú hallgatóságból alig csatlakoztak hozzájuk. Hurban nagyon csalódott volt. Lesújtó véleményét nem is rejtette véka alá: „Mint a barmok – [csak] hallgattak, és közönyösek voltak”.⁷⁰ Ebben a tartózkodó magatartásban nyilván szerepet játszottak a császáriak és a hurbanisták újabb, Zsolna környéki fosztogatásai, amelyek miatt statáriumot kellett elrendelni.⁷¹ A budatini kastélyt teljesen kirabolták.

Götz január 10-én vonult be Privigyére. A következő napokban a főhadiszállását Mosócon rendezte be, de még nem indult a bányavárosok ellen. Hurbanék sürgetésére viszont Frischeisent Turócszentmártonba küldte, ahol Štúr és Hurban javaslatára új megyei vezetőséget neveztek ki. Götz utasítására újoncozást (!) tartottak, így a hurbanista „önkéntesek” száma 800 főre növekedett. Január közepén a Hurbannak nem tetsző községekre 25 000 pengő hadisarcot vetettek ki. A megbízhatatlanokat elfogatóparancsokkal kerestették. A turóci népet a nemesség és a zsidók ellen izgatták.⁷² Götz tábornok csak január végén – miután Görgey Artúr feldunai hadteste végigvonult a bányavidéken, és feladta a bányavárosokat, s így elmúlt a katonai veszély – szánta rá magát a bányavidék és a bányavárosok megszállására. Selmecbányát február 4-én, Körmöcbányát pedig február 5-én szállták meg. Rapant szerint Besztercebányát eredetileg Šimunićnak kellett volna elfoglalnia, de erre – valamilyen félreértés miatt – nem került sor. Január 31-én ezért Götz Jablonowsky csapatait küldte előre. Két nap múlva Štúr, Hurban és egy csapat szlovák önkéntes, majd a következő nap a nassaui gyalogezred 3. zászlóaljának 4. százada is megérkezett. Végül február 5-én Götz is bevonult.⁷³

⁶⁹ Seregének pontos létszámáról eltérő adatok vannak. Steier Lajos szerint 1827 emberből állt a szlovák önkéntesekkel együtt. Mások az alakulatot 5000–6000 főre becsülik. „Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története” 3000 főt tüntet fel. I. m. 264.

⁷⁰ Rapant, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848–49. III/2. Zimná výprava*. Bratislava, 1954. 454.

⁷¹ Balogh János kormánybiztos OHB-nak küldött december 28-i jelentése a következőképpen írta le a hurbanisták garázdálkodását. A határszéli falvakba és a többibe „éjjel 20–30 ember berohan, ott rabol, eszik iszik, és azzal a prédát szekerekre pakolva visza megyen – tőlem kértek a faluk rendre assisrentiát – azonban én nekik azt adtam válaszul, hogy a mely helység magát 20–30 ember ellen védelmezni nem tudja, az segítséget nem érdemel...”. A dorgálásnak lett foganatja, mert „most már, a mint valamely helységbe rablók jönnek – a harangok félre huzatnak, a népség – fejszékkel, kapákkal fölfegyverkezve s. a. t. öszve jön – a rablók pedig pokolba szaladnak, sótt a rablók közül (kik, szégyenire légyen mondva az osztrák nép kormányának, többnyire Császári katonák) már többen el is fogattak”. Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 264–265.

⁷² Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 386–389. Idézet az egyik dobrovolnik-dalból (saját fordításunkban):

„Elverjük a magyarokat
Az urakat, s a zsidókat.
Mit a paraszt kicsépel
Senki nem veheti el.

Az urakat megöljük
A zsidókat felkötjük.
És azután mi fogunk

Uralkodni (az) urakon”. A szlovák nyelvű dalt közli: i. m. 392.

⁷³ Január 29-én B. Bloudek Körmöcbányáról a következőket írta: „Götz tábornok parancsot kapott Windischgrätz hercegtől, hogy a bányavárosokat szállja meg. Ha alkonyatkor nem lettünk volna

A hadiesemények sok szenvedést és nélkülözést hoztak a bányavárosok lakóinak is, akiknek hol a magyar, hol az osztrák katonaság és a szlovák szabadcsapatok, majd pedig az orosz seregek kényszerű jelenlétét kellett elviselniük. Hadiállapottal felérő, rendkívüli helyzet volt ez! *Besztercebánya megpróbáltatásairól* a város gazdag és tekintélyes polgárának, Dr. Zipser Keresztély Andrásnak a naplója ad életszerű, bár korántsem elfogulatlan képet.⁷⁴ A magyar hadvezetésben és a fosztogató honvédekben csalódott Zipser, aki inkább német, mint sem magyar vagy szlovák érzelmű volt, bízott abban, hogy Götz tábornok bevonuló osztrák és szlovák katonái ilyen durvaságokat nem tesznek majd. Nem így történt. Bár a 4000 emberével érkező Jablonowsky herceg – Görgeyhez hasonlóan – békés szándékát hangsúlyozta, egy-két nap múlva már haditörvényszékekkel és agyonlövétéssel fenyegetőzött, és statáriumot rendelt el. Február 5-én (a 2000 katonával és 150 hurbanistával megjelenő) Götz tábornok is azzal kezdte, hogy 50 000 forint hadisarcot rótt ki a városra és Zólyom vármegyére.⁷⁵

A város hányatott életét egy másik korabeli feljegyzés is megörökítette. Szlovák érzelmű készítője (valószínűleg A. Bizay egyházi személyről van szó) még erőteljesebben hangsúlyozta Görgey katonáinak nyers viselkedését. Az osztrák–szlovák „hatalomváltás”-nak viszont kifejezetten örült. Fontosnak tartotta kiemelni például, hogy – a néhány szláv katona társaságában megérkező – Jablonowskyt a lakosság egy része zeneszóval és hangos kiáltózással fogadta: živio, vivát, sláva. Örömmel konstataulta azt is, hogy a „magyarónok” eltűntek, a posta és a kommunikáció helyreállt, a városházára és a megyeházára rögtön kitűzték a schwarzgelb zászlókat, s az utcákon megjelentek a német és szláv kokárdákat viselő emberek is. Szerinte sok szlovák örült a Rák vendéglőben megszálló Štúrnak is, aki február 4-én egyfolytában látogatókat fogadott.⁷⁶

Zipsernek viszont Štúrról és a szlovák önkéntesekről nem volt ilyen jó véleménye. Sajnálkozva írt a hurbanistákról, akiket „nyomorult egy nép”-nek nevezett. Február 5-én Štúr gyűlésre hívta össze a város lakosságát a vármegyeházára, hogy – úgymond – az uralkodó szándékait előterjessze. A napló tanúsága szerint nemcsak Štúr gondolkodása, hanem az öltözete is kettősséget tükrözött. „Kék kabátot viselt s szürke nadrágot s oldalán acél kardot. Fején kerek kalapot vörös, fehér és kék tollakkal; gomblyukában császári jelvényeket – tehát kétszínű ember, császári vagy tót.” Szokásához híven szidta Kossuthot és a magyarokat, és önkéntes fegyverfogásra szólított fel.⁷⁷ Még aznap este sor került a városi tanács tisztújítására is. Az ülésen K. Frischeisen ezredes elnökölt. Jurkovich Emil szavait idézve: „Az egész ülésen Stur szelleme lebegett. Folyton sugdosott az ezredes fülébe, informálta lépten nyomon. Így került a magistratusba Gottschar is [...] Ez és Stur földiek valának, ro-

---

Körmöcbányán, egyenes úton vonulhattunk volna Mosócról Besztercebányára”, ahonnan a honvédek kiporoltuk volna. Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49. III/2.* 585. A fentiekre lásd még: i. m. 611–612.; Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 396., 399.; Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49. III/1.*, 246., 247.

⁷⁴ Dr. Zipser Keresztély András naplója 1848. november 14. – 1850. január 7-ig. In: Jurkovich Emil: *Történeti tárcák. Besztercebánya*, 1910. A napló, amely 1898-ban került a városi könyvtárba, 1848. november 14-ével kezdi az események rövid feljegyzését. A kéziratnak tehát lehetett egy első kötete is. A német nyelvű kéziratot a kiváló helytörténész, Jurkovich Emil fordította le magyarra és tette közkinccsé a „Történeti tárcák”-ban.

⁷⁵ Dr. Zipser Keresztély András naplója, 113–114., 123–124; Jurkovich Emil: *Besztercebánya az 1848–49. évi szabadságharc idején*. Besztercebánya, 1898. 48–49.

⁷⁶ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49. III/3.*, 493.

⁷⁷ Dr. Zipser Keresztély András naplója, 120–121.; Štúr intézkedéseire és a szlovák politikai követelésekre lásd még: Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49 III/2.*, 619–620.

kon lelkek minden téren; [...] Rokonság juttatott álláshoz egy másikat, érdekközösség stb. egy harmadikat.”⁷⁸

Február 5-én délelőtt (a feljegyzés szlovák készítője szerint: február 10-én) a vármegyei tisztújítás is megtörtént. A megyeházára érkező Frischeisen ezredet (a feljegyzés szerint viszont Štúrt) „Dicsőség nektek!” kiáltással üdvözölték. Štúr szlovák nyelvű beszédet mondott, amelyben egyebek között városba érkezésük okairól, az uralkodó kívánságairól beszélt. Ezt követően a zólyomiakat a császári zászlók alatt harcra hívta a királyért és a szlovákok felszabadításáért. „Talán ez volt az első szlovák beszéd – írta a feljegyzés készítője –, amit ebben a teremben tartottak [...] Štúr beszédét sokan úgy fogadták, különösen a jelenlévő szlovák nők, hogy könnyeztek.”⁷⁹ A városát szerető Zipsert nagyon elkészerítették a történetek. Február 6-án már az osztrák uralom és az ostromállapottal felérő katonai megszállás ellen is kikelt. Naplójában – nem minden él nélkül – a „Hurban-hősök” rossz politikai hangulatát is megörökítette. „Hangos nyilatkozataikból, hogy csak néhány napi harcra szólították fel őket, hogy nincs lábbelijük, hogy pénzük sincsen s hogy éhezniük kell, világos, hogy ezen emberek kevés rokonszenvvel viselkednek oly ügy iránt, mely az ő közbejöttük nélkül is biztosítva lesz: ez az összes nemzetek egyenjogúsítása s így a tóté [értsd: a szlováké – K. L.] is, amelyet császári szó biztosított...”⁸⁰

Február első felében Götz és Jablonowsky egyesített serege Liptó megyébe, illetve a Szepességbe vonult tovább. A *hurbanisták* – egy osztrák vizsgálati jegyzőkönyv szerint – Liptó megyében is rekviráltak, fosztogattak, zsidóellenes és egyéb kihágásokat követtek el. Február első felében ideiglenes megyei vezetést választottak (Szentiványi Pál alispán elnökletével). Február 12-ére a környék lakosságát Liptószentmiklósról népgyűlésre hívták „a királyért, a szabadságért és a szlovák nemzetiségért” jelszóval.⁸¹ A kaszákkal és fejszékkel felfegyverzett, a birtokok felosztásának ígéretével megtévesztett falusi nép azt követelte, hogy vezessék őket az urak és a zsidók ellen.⁸²

A szabadcsapat, amely Liptóban mindössze 40 önkéntessel szaporodott, Szepes és Gömör megyébe ment át, hogy a Tiszolc és Nagyrőce vidékén élő szlovákokat csatlakozásra bírják. Ezt követően Ramberggel együtt (Windischgrätz tábornok ugyanis időközben őt állította az egyesített Götz–Jablonowsky-sereg élére) részt vettek Kassa megszállásában. Február 21–28. között Hurban és Štúr is Kassán tartózkodott. Ramberg a hurbanisták katonai feladatait a következőkben határozta meg: őrizték a Breznóbányáról kiinduló útvonalat; biztosítsák az Igló–Kassa és a Lőcse–Eperjes közötti közlekedést; vegyenek részt a takarmány és az élelmiszer szállításában; kémkedési feladatokat lássanak el stb.⁸³ Február végén a részben újjászervezett hurbanista csapatok száma 19 századra, 1710 főre emelkedett. Ám egy körülbelül 500 szlovák felkelőből álló sereg, amely számbeli fölényben volt, és jobb fegyverekkel is rendelkezett, február 26-án Muránynál mégis vereséget szenvedett 400

⁷⁸ Jurkovich: *Besztercebánya az 1848–49. évi szabadságharc idején*, 56.

⁷⁹ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49. III/3.*, 493.

⁸⁰ Dr. Zipsér Keresztély András naplója, 126–127.

⁸¹ A körlevelet Hurban és Bloudek február 9-én bocsátotta ki. Lásd: Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 277.

⁸² Vietoris László Liptó megyei császári biztos 1849. március 23-án Szentiványi Pál alispánt szigorú nyomozásra szólította fel. Egyúttal elhatárolta magát a szabadcsapat működésétől, „mivel Hurban s társai, de különösen Štúr a népet felizgatták s a kommunisztikus elvek, ahhoz igen hajlandó köz-nép közti elvetésére vetemedni el nem borzadtak...” Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 278–279.

⁸³ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 414–416.

jolsvai, rócei, ratkói és kövi önkéntestől, akiknek a fele szlovák volt.⁸⁴ Miután népgyűlési kísérletük részvétlenségbe fulladt, Hurban és Štúr zárt postakocsiban Olmützbe utaztak.

Február 28-án Ramberg a Sájó felé indult. Bloudek és 14 század szlovák felkelő Kassa, Eperjes, Lőcse, Jászó, Rozsnyó és Tiszolc térségében maradt. Az éhező, fizetetlen szlovák önkéntesek továbbra is sok fegyelmetlenséget követtek el. Megsarcolták a szepességi városokat is. Ezeknek a visszaéléseknek átmenetileg Beniczky Lajos kormánybiztos vetett véget, aki április 7-én Eperjesnél megverte Bloudek körülbelül 1000 fős seregét. Februárban és a következő hónapokban különösen Turóc, Liptó, Árva és Zólyom megye vezetői panaszkodtak az osztrák hadvezetőségnek.⁸⁵ Kempen tábornok (pozsonyi katonai parancsnok) 1849. március elején azt írta Welden tábornoknak, hogy: „... a szlovák szabadcsapatok nemcsak hogy hasznot nem hoznak, hanem valóságos csapásai a falusi népnek és kommunisztikus tendenciáik miatt is veszedelmesek. A sok egymással megegyező és ezen hor-dákra vonatkozó panasszal kapcsolatban szükségesnek láttam, hogy Windischgrätz herceg tábornagy öméltóságától azoknak revízióját kérem, amely el is fogadtatott.”⁸⁶ Nyilván nem tudott arról, hogy Windischgrätz már intézkedett. Február 21-én arra utasította Šimunić tábornokot, hogy Hurban és Štúr szláv szabadcsapatait a császári csapatok mellé osszák be. Önállóan nem működhetnek, és újabb visszaélések esetén Komárom ostrománál használják fel őket.⁸⁷ A hurbanista felkelők március–április folyamán kisebb-nagyobb csoportokban kezdtek szétszéledni, hiszen lassacskán kezdődtek a tavaszi mezőgazdasági munkák. Az egyre tömegesebb dezertálás miatt április 19-én Bloudek kénytelen volt a fegyvereseit szélnek eresztetni. Az eredeti 14 századból alig maradtak néhányan.

Befejezésül már csak megemlítjük, hogy a „nyári hadjárat” idején a szlovák önkéntesek újból az osztrák császári sereg részeként harcoltak. A Šimunić alá beosztott szlovák egységeket Komárom alól az osztrák csapatokkal együtt visszavonták. A szlovák felkelők más egységei szanaszét szóródtak. A Janeček- és Bloudek-féle csapatok maradványait (400–500 főnyi, meglehetősen lerongyolódott katonáról volt szó) végül Henryk Levartowsky vezetésével kezdték újjászervezni 1849. május közepén. Megkezdődött a toborzás és a lé-gényfogdosás is. Július végén Levartowsky 7 századból álló egysége már újból 900 főt számlált.⁸⁸ A szlovák vezetők felajánlkozását meghallgatva Haynau végül úgy döntött, hogy nyílt parancssal a felső-magyarországi megyékbe küldi vissza őket. Feladataikat is meghatározták: császárhű és magyarellenes propaganda kifejtése; agitáció a katonaállítás érdekében; segítségnyújtás az osztrák uralom visszaállításában, a megtorlásban, a magyar utóvédharcok felszámolásában stb. Így a szlovák szabadcsapatok az osztrák, majd az orosz alakulatokkal együtt részt vettek a bányavárosok és Besztercebánya megszállásában is. Sor-kaikat az utolsó hetekben újból felduzzasztották. S miután már nem volt szükség rájuk, 1849. október 6-án császári parancssal feloszlatták őket. A bányavárosokat november 9-én hagyták el. 1849. november 21-én ünnepélyesen letették a fegyvert a pozsonyi gyakorlótéren.

⁸⁴ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 402–410. A murányi csatáról és a szlovák ajkú lakosság magyarbarát buzgalmáról, a „rabló csordá”-val szembeni fegyveres ellenállásáról lásd Szemere Bertalan felső-magyarországi teljhatalmú biztos OHB-nak küldött jelentését 1849. március 9-én. Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 283–284.

⁸⁵ 1849. március 1-én Liptószentmiklósról a szlovák önkéntesek hadnagya, Karol Modrány is azt jelentette Trenck őrnagynak, hogy az önkéntesei kihágásokat követtek el. Meg kellett fenyíteni őket. Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49. III/3.*, 71–72.

⁸⁶ A kurzívval szedett részek Kempen kiemelései. Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 285.

⁸⁷ Lásd Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története II.*, 288–289.

⁸⁸ Steier: *A tót nemzetiségi kérdés története I.*, 575.

LÁSZLÓ KISS

Slovak Anti-Hungarian Military Operations in 1848-1849

The Revolution and War of Independence of 1848-1849 is well documented and has a rich literature. The Croatian, Serbian, Romanian etc. political and military objectives have also been thoroughly studied. When compared with these, the three “Slovak” military operations, the so called autumn, winter and summer “uprisings” organized by the “Slovak triumvirate” (Ludovít Štúr, Jozef Miroslav Hurban and Milan Miloslav Hodža) as well as their role in this are unresearched.

Accordingly, the author attempts to describe in an overall picture and in their progression those reasons and factors a combination of which resulted in the disjunction and a conflict of Hungarian and Slovak national-political objectives and eventually led to armed confrontation.

The paper, containing five chapters, primarily used Hungarian-, Slovak- and German-language sources, contemporary reports, memoirs, correspondence, diary entries as well as Hungarian and Slovak works. As far as it was possible, the author tried to draw a subtle picture about the reception in Upper Hungary of the March Laws; the radicalization of Slovak nationalist demands and the reaction of the Hungarian government; the strengthening of Slavic solidarity; the political preparations for an armed uprising; the activities to build up the social base in Upper Hungary; the unsuccessful armed “uprising” in September; the preventive steps of government commissioner Lajos Beniczky; the conflicts within the Slovak National Council, the body leading the revolt; the winter and summer “campaigns” in cooperation with the Austrian army; the troubles of Besztercebánya; and last but not least: after several occasions of contravening the regulations and looting, the disarmament of the Slovak irregular forces in October 1849.